

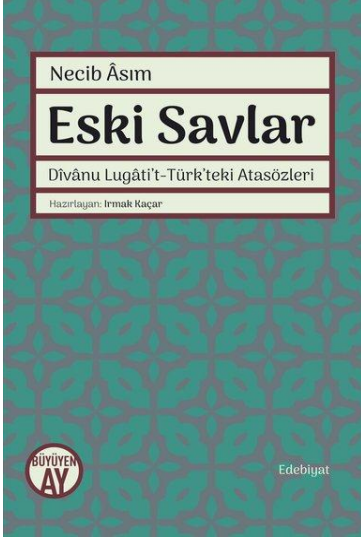
YAYIN TANITIM / BOOK REVIEW

Necib Âsım (2019). *Eski Savlar (Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Atasözleri)*. (Yay. Haz. Irmak Kaçar). İstanbul: Büyüyenay Yayınları.

Yüksek Lisans Öğr. Damla TAŞDELEN*

Amasya Üniversitesi

dktasdelen@gmail.com

11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmûd tarafından yazılan *Dîvânu Lugâti't-Türk*, Türk dilinin bilinen ilk sözlüğüdür. Kaşgarlı Mahmûd'un Türk illerini bizzat dolaşarak çeşitli Türk boylarından derlediği dil malzemesine dayanan bu eser, esasen Türk dili ve medeniyeti dairesine sözlüğün oldukça üzerinde bir muhteva sunmuştur. *Dîvânu Lugâti't-Türk*, Türk dilinin ilk sözlüğü olmasının yanında Türk boylarının ağızlar sözlüğüdür. Aynı zamanda 11. yüzyıl Türkçesinin dilbilgisi kitabıdır; bir şiir antolojisidir; boy, yer ve kişi adları kaynağıdır; geleneklerimiz, inanış ve yaşayışımız hakkında bilgiler veren bir halk bilimi eseridir. Ayrıca içerisinde 300'e yakın

* ORCID: orcid.org/0000-0001-6648-3090

atasözü bulunan hazine niteliğindeki bu eser üzerine bugüne kadar yerli-yabancı pek çok çalışma yapılmıştır ve hâlen de yapılmaktadır. Yakın zamanda yayımlanan çalışmalardan biri de Irmak Kaçar tarafından hazırlanan Necib Âsım Yazıksız'ın Dîvânu Lugâti't-Türk'teki atasözlerini derlediği "*Eski Savlar*" adlı eserdir. Yazımızda Arş. Gör. Irmak Kaçar tarafından yayımlanan *Eski Savlar (Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Atasözleri)* adlı bu çalışma tanıtılacaktır.

Kitap, Büyüyenay Yayınları tarafından 2019 yılında basılmıştır. Dîvânu Lugâti't-Türk'teki savların (atasözlerinin) süzülerek müstakil olarak ortaya konduğu bu çalışma; savlarda yer alan kelimelerin açıklanması, anlamlandırılması ve savların günümüzdeki karşılıklarını içermesi bakımından önemli bir kaynaktır. Necib Âsım, *Eski Savlar*'da yer alan 274 atasözünü Dîvân'daki cilt ve sayfa numaraları ile birlikte vermiştir. Atasözlerinin altında ise bilinmiyor olabileceğini düşündüğü kelimelerin anlamlarını yazarak atasözlerini günümüz Türkçesine çevirmiştir. Yazdığı ön sözde Necib Âsım'ın bu eseri üzerinde henüz herhangi bir çalışma yapılmadığını belirten Kaçar, eski harflerle basılmış olan eseri Latin alfabesine aktarmış; çalışmasında ayrıca Necib Âsım'ın bazı sözcükler üzerinde yaptığı etimolojik tahlilleri ve farklı şekilde okuyup anlamlandırıldığı bazı kelimeleri diğer çalışmalarla karşılaştırarak ortaya koymuştur.

Çalışmanın giriş bölümünde Necib Âsım Yazıksız'ın hayatı ve eserleri hakkında bilgiler yer almaktadır. 29 Aralık 1861 Kilis doğumlu Necib Âsım, 1880 yılında Harbiye Mektebi'nden mezun olmuştur. Çeşitli askerî ortaokullar ile Harp Okulu'nda Türkçe, Fransızca ve tarih öğretmenliği; 1927 ve 1931 yıllarında 3. ve 4. dönem milletvekilliği görevlerinde bulunmuştur. Necib Âsım, önemli bir devlet ve siyaset adamı olmasının yanı sıra Türk diline büyük hizmetlerde bulunmuş değerli bir Türk aydınıdır. Türkçenin sadeleşmesini, Türk dil ve medeniyetinin Avrupa dilleri ile kültürlerinden aşağı olmadığını savunmuş; bu tez uğruna 1000'den fazla yazı kaleme almıştır. Yirmiyi aşkın kitabı bulunan Necib Âsım, Eski Türkçe üzerinde de çalışmış; Orhun Âbideleri ve Atebetü'l-Hakâyık hakkında çalışmalar yapmıştır. Yine Dârülfünûn'da Türkoloji'yi kuran isim ve Türk Dili Tarihi'nin ilk

profesörü Necib Âsım'dır. 1934 yılında Yazıksız soyadını alan âlim, 1935'te İstanbul'da vefat etmiştir. Bu bölümde Yazıksız'ın hayatı ile eserlerini iki ayrı başlıkta ele alan Kaçar, "Eserleri" kısmında yazarın kitaplarının listesini sunarak bu kaynaklardan bazıları hakkında bilgiler vermiştir.

Çalışmanın birinci bölümü "*Dîvânu Lugâti't-Türk'te Yer Alan Atasözleri ve Eski Savlar Hakkında*" ana başlığını taşımaktadır. Kaçar, bu bölümde ilk olarak "*Dîvânu Lugâti't-Türk'te Yer Alan Atasözleri Hakkında Yapılmış Çalışmalar*"a yer vermiştir. Dîvân'daki atasözlerinin Necib Âsım dışında farklı araştırmacılarca da çalışıldığını ifade eden yazar, ilgili 12 çalışmayı kronolojik olarak sıralamış ve muhtevalarına değinmiştir. Bunlardan ilki Abdülahad Nuri'nin 251 atasözünün varlığından bahsederek 1923'te tamamladığı eseridir. Dîvân'daki atasözleri üzerine yapılan son çalışma ise Gürkan Gümüştam'a aittir. Gümüştam'ın çalışmasında, Kıbrıs Türkleri tarafından kullanılan atasözlerini Dîvân'daki atasözleriyle karşılaştırdığı ve ilişkili olduklarını tespit ettiği beyan edilmiştir. Necib Âsım'ın *Eski Savlar*'ı, kronolojik olarak verilen bu çalışmalar içinde üçüncü sırada yer almaktadır.

Bölümün bir diğer başlığı olan "*Eski Savlar*", "*Eski Savlar'ın Yazılma Süreci ve Sonrası*" ile başlamaktadır. Kaçar bu kısımda eserin yazılış hikayesini özetleyerek yayım süreci hakkında bilgiler vermiştir. Bilindiği üzere Dîvânu Lugâti't-Türk'ün ilk tercümesi Kilisli Rifat'a aittir. Bu tercüme basılmak üzere önce Maarif Nezaretî'ne daha sonra ise Dârülfünûn Kütüphanesi'ne verilmiştir. Kütüphane sorumlusu olan Necib Âsım, Kilisli Rifat'ın tercümesinden yararlanarak Dîvân'daki atasözlerini çıkarmış ve "*Eski Savlar*" isimli eserini hazırlamıştır. Mayıs 1922 ile Mart 1923 tarihleri arasında Edebiyat Fakültesi Mecmuası'nın 4 farklı sayısı içerisinde yayımlanan eser, 1924 yılında Evkâf Matbaası'nda kitap olarak basılmıştır. Necib Âsım'ın bu eseri hakkında Cahit Adnan'ın "Necib Âsım: Eski Savlar" isimli bir yazısıyla Tuncay Böler'in "Necib Âsım Yazıksız'ın Türk Diline Katkıları" adlı bir çalışmasının bulunduğu ifade eden Kaçar, Necib Âsım hakkındaki diğer çalışmalarda *Eski Savlar*'a yalnızca işaret etmekle yetinildiğini dile getirmiştir.

“*Eski Savlar’ın Muhtevası*” başlıklı kısımda çalışmanın içeriği, Necib Âsım’ın eserinde “Başlangıç” bölümü içerisinde yer verdiği bazı husus ve bilgilerden hareketle açıklanmıştır. Bunlardan ilki *Eski Savlar’ın* telif sebebi ve esere niçin “*Eski Savlar*” adının verildiğidir. Kaçar, *Dîvânü Lugâti’t-Türk’ü* her açıdan incelemeye değer bir define olarak gören Necib Âsım’ın *Dîvân’ın* en mühim kısmını neşretmeye karar verdiğini; ayrıca atasözü anlamında kullanılan “darbimesel” sözünü çirkin olarak nitelendirerek öz Türkçe “sav” kelimesini daha doğru bulduğunu söylediğini dile getirmektedir. Burada bahsolunan bir diğer konu ise eserin imlasıdır. Yazar, Necib Âsım’ın birkaç harfin yazımı istisna tutulmak suretiyle *Dîvân’daki* imlaya aynen uyduğunu belirtmekte; yapılan istisnaları ise Âsım’dan alıntılarla kaydetmektedir. Kaçar bu kısımda ek olarak; Necib Âsım’ın “*Dîvânü Lugâti’t-Türk* sahifelerine misal olarak serpiştirilen savlar -birkaç mükerrerden sarf-ı nazar- 290’dır.” demesine rağmen eserin her iki yayımında da 274 atasözü bulunduğu tespitine yer vermekte ve bu sayının yanlış sayım sonucu ortaya çıkmış olabileceğine dikkat çekmektedir. Yazar muhteva hakkındaki sözlerini, *Eski Savlar’da* 274 atasözüne yer veren Necib Âsım’ın her atasözünün yanına *Dîvân’daki* cilt ve sayfa numarasını eklediğini; ele aldığı atasözünün altına bu atasözünde geçen ve bilinmeme ihtimali olan kelimelerin bazen anlamlarını bazen ise köken bilgilerini kaydettiğini; sonrasında günümüz Türkçesine çevirdiğini ve eğer bir atasözünün dilimizde benzeri bulunmakta ise bunu da parantez içinde ayrıca verdiğini ifade ederek tamamlamaktadır.

Çalışmanın önemli kısımlarından biri “*Eski Savlar’daki Okuyuş ve Anlamlandırma Farklılıkları*” başlıklı bölümdür. Kaçar, çalışmasında *Eski Savlar’ı* *Dîvân’la* ilgili daha sonra yayımlanmış neşirlerle karşılaştırmış; bu karşılaştırma neticesinde birtakım okuma ve anlamlandırma farklılıkları tespit etmiştir. Örneğin, eserde “*Ağın kişi neği neğ sanmas.*” şeklinde yer alan atasözünün bazı araştırmacılar tarafından “*Ağın kişi neği neğsinmes.*” biçiminde okunduğu bilgisi tespit edilen okuma farklılıklarına bir örnek olarak zikredilebilir. Yine eserde Necib Âsım’ın “*Boşlağansa*

bohsuqlanur.” olarak okuduğu atasözünün diğer araştırmacılar tarafından “*Boşlağlansa bohsuqlanur.*” şeklinde okunduğu belirtilmektedir. Kaçar, çalışmasında Necib Âsım’ın okuyuşuna sadık kalmakla birlikte kelimenin doğru biçiminin ‘*boşlağlansa*’ olacağı kanaatini dile getirmektedir. Anlamlandırma farklılıklarına ise araştırmacıların ortak biçimde “*Ağız yese, göz utanır.*” şeklinde anlamlandırdıkları “*Ağız yése köz uyadur.*” atasözü örnek olarak gösterilebilir. Necib Âsım’ın bu atasözünü “*Ağız yese göz uyanır, görür.*” biçiminde tercüme ettiği ve uyad- fiiline ‘utanmak’ yerine ‘uyanmak’ anlamı verdiği ifade edilmektedir. Bu kısma bir başka örnek de eserde “*Kağun karma bolsa idisi ekki elgin tegir.*” şeklinde yer alan atasözüdür. Kaçar, araştırmacıların bu atasözüne ortak olarak “*Kavun yağmalandığında kavun sahibi de iki eliyle kavunu kavrar/yağmalamaya başlar.*” şeklinde anlam verdiklerini; ancak Necib Âsım’ın onlardan farklı olarak atasözünü “*Kavun yağma edilirse, sahibinin iki eli birbirine değer (eli böğründe kalır).*” olarak anlamlandırdığını belirtmektedir. 21 madde başı atasözünü içeren tespitler, bu başlıkta okuyucuya detaylı izahlarla ayrıca sunulmaktadır. Ek olarak bu kısımda yazar, bazı kelimelerin açıklanmasında Clauson’un etimolojik sözlüğünden yararlandığını ifade etmektedir. Yazarın çalışmasını karşılaştırdığı ve sözcüklerin izahında faydalandığı eserler şunlardır:

- Besim Atalay, *Kaşgarlı Mahmûd Dîvânü Lugâti’t-Türk (Çeviri)*, C. C. I, II, III, IV.

- Robert Dankoff - James Kelly, *Mahmud al-Kaşgarî Compendium Of The Turkic Dialects (Diwānu Lugāt at-Turk)*.

- Ahmet Bican Ercilasun - Ziyat Akkoyunlu, *Kaşgarlı Mahmûd Dîvânü Lugâti’t-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*.

- Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*.

Bu eserler için çalışmanın ilgili yerlerinde sırasıyla (BA, D/K, ABE/ZA, EDPT) kısaltmaları kullanılmıştır.

Çalışma, “*Eski Savlar’da Necib Âsım’ın Kelimelerle İlgili Yaptığı Açıklamalar*” adlı bölümle devam etmektedir. Bu başlıkta, Necib Âsım’ın *Eski Savlar’da* kökenleri ve anlamca ilişkili bulunduğu diğer

Türkçe kelimeler hakkında bilgi verdiği bazı sözcükler yer almaktadır. Yazar, Türkçe etimoloji çalışmalarına katkı sağlamak amacıyla bu kelimelere hassaten dikkat çekmek istediğini ifade etmekte ve bu sebeple 67 madde başı sözcüğü okuyucuya alfabetik olarak maddeler halinde sunmaktadır. Bu bölümün akabinde “Kaynaklar” listesine yer verilmiştir.

Kitabın 43. sayfasıyla birlikte çalışmanın “Metin” kısmı başlamaktadır. *Eski Savlar*, Necib Âsım’ın eserine yazdığı girişi içeren “Başlangıç” ve atasözlerinin yer aldığı “Metin” halinde iki bölümden müteşekkil bir eserdir. Irmak Kaçar, çalışmasının bu kısmında *Eski Savlar*’ın transkripsiyonlu olarak Latin harflerine aktarılmış metnini ortaya koymaktadır. Açıklama kısımları ise yalnızca Latin harflerine aktarılmıştır. Ayrıca dipnotlarda, metinde ele alınan 274 atasözünün her birinin adı geçen eserlerdeki (BA, D/K, ABE/ZA) çevirileri yer almaktadır.

Çalışmanın diğer bir önemli bölümü ise “Metin” kısmını takiben verilen “Sözlük”tür. Kaçar, çalışmasına atasözlerinde yer alan 521 madde başı kelimenin bulunduğu bir sözlük eklemiştir. Sözlükte her bir sözcüğün anlamından sonra gelen numaralar, sözcüğün çalışma içerisinde kaç numaralı atasözünde geçtiğini belirtmektedir. Kitap, son sayfalara eklenen tıpkıbasım örnekleriyle son bulmaktadır. 176 sayfadan oluşan çalışmanın kapağının sadeliği, baskısının kalitesi ve boyutunun kullanışlı olması, içeriği gibi özenli bir çalışmanın mahsülü olduğunu göstermektedir.

Dîvânu Lugâti’t-Türk hiç kuşkusuz Türk dili ve tarihi için önemi büyük bir eserdir. Necib Âsım, bu eserin en mühim kısımlarından biri olan atasözlerini “*Eski Savlar*” adıyla yayımlayarak Türk diline büyük bir katkıda bulunmuştur. Necib Âsım’ın günümüze kadar üzerinde çalışılmamış olan bu kıymetli eserini Türkoloji ilmine kazandıran Irmak Kaçar ise çalışmasının her başlığında ortaya koyduğu titiz araştırmalarıyla eserin değerini arttırmıştır. “*Eski Savlar*” tüm yönleriyle sadece dil araştırmacılarının, akademisyenlerin ve öğrencilerin değil aynı zamanda eski savlara/atasözlerine ilgili tüm okuyucuların istifade edebileceği bir çalışmadır.

Ek olarak; *Eski Savlar*, Dîvân'ın 3. cildinde yer alan “*Bilge eren sawların algıl öğüt / Edgü sawıg edlese özge siner*” beytiyle başlamaktadır. Bu beyit; “Hikmet erlerinin savlarından öğüt al, iyi savı edinenlerin (bu hikmetler) özlerine yani rûhlarına siner, temessül ederler.” manasına gelmektedir. Necib Âsım, “Bizde bunları ‘hikmet’ül-avâm’ diye tebcîl ediyoruz; atalar sözünü tutmayanı yabana atarlar diyoruz.” demektedir. Halk arasında ise bu düstur, “Atanın lafı atılmaz.” sözüyle karşılık bulmakta; her biri bir cevher, bin tecrübe sayılmaktadır. Tüm bu hususlar düşünüldüğünde *Eski Savlar*'ın geçmişten gelen bir armağan olduğunu kim inkâr edebilir?